
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 316.77:044.77:331.54(477)

I. С. Бондаренко

КОНЦЕПТ “ІНЖЕНЕРНА ДІЯЛЬНІСТЬ” У СИСТЕМІ КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено поняття “інженерна діяльність” у контексті системи сучасних комунікаційних технологій. Останні потрактовуються з позицій філософії техніки.

Ключові слова: інженерна діяльність, комунікаційні технології, соціальна інженерія, філософія техніки, технологічна культура.

I. Вступ

Технологічна революція глобалізувала світ, активізувавши роль соціальної комунікації в усіх сферах життєдіяльності людини. СК як особлива надбудовна/духовна система набула статусу соціального універсуму (усеосязність комунікаційних потоків об'єднує суспільну систему загалом) та технологічно-конструкту (проекування соціальних процесів, інститутів відбувається, насамперед, на комунікаційному рівні). Наразі саме виробництво й інженерія інформації та знань є фундаментальною умовою функціонування й розвитку суспільства нового типу.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати специфіку інженерної діяльності в контексті специфіки комунікаційних технологій.

III. Результати

Поняття “соціальна інженерія” та “соціальний інжиніринг” належать до одного значеннєвого поля. Семантичний нюанс полягає в тому, що перший термін вживають на позначення методологічно-дослідницького комплексу, другий – вказує на практичну діяльність професіоналів, які впроваджують спеціальні технології в соціосферу для отримання певного результату. Важливо зазначити, що соціальна інженерія та соціальний інжиніринг – технічні концепти однієї технологічної системи. Таке бачення цих словосполучень на цьому етапі дослідження має статус гіпотези. У більшості наукових розвідок “соціальна інженерія” та “соціальний інжиніринг” – поняття взаємозамінні, відмінність виявляється лише на рівні дериватології. Об'єднує їх, на нашу думку, смисловий концепт *інженерна діяльність*.

На наш погляд, соціально-філософський аналіз інженерної діяльності (як перетворюю-

вального, творчого, новаційного сегмента суспільних процесів) слід розглядати в контексті *філософії техніки*, що виокремилася в наукову дисципліну у 80-х рр. XIX ст. у Західній Європі. Це була нова спроба осягнення феномена й сутності техніки та її наслідків для соціальної культури людини.

Дотепер констатуємо традиційне осягнення техніки як сфери механіки та автоматизованих машин. Хоча М. Гайдеггер ще в 30-х рр. XX ст. інтерпретував її як органічний та проблемний *артефакт* культурно-цивілізаційного розвитку [8]. Філософ одним із перших вказав на історичну універсальність та семантичну багатогранність цього феномена: “Колись не тільки техніка мала назву “техне”. Колись словом “техне” позначалося й те розкриття потаємного, яке виводить істину до сяяння явності. Колись твір істини також називали “техне”. Словом “техне” номінована й “поезія”... І мистецтво – це також “техне”. Воно було одним, єдиним у своїй багатоскладності, розкриттям потаємного. Воно було благочестивим, трюмос, тобто відповідним голосу й мовчанню істини” [8].

Х. Ортега-і-Гассет визначає два аспекти техніки: перший – створення проекту діяльності, методу, прийому (того, що стародавні греки називали *mechane*), другий – реалізація цього проекту. Філософ зауважує, що технікою в прямому значенні слова є лише перший момент, другий – проста операція, праця [4].

У фокусі філософії техніки стоїть і проблема планетарних вимірів – спровоковані технічним прогресом цивілізаційні кризи: екологічні, есхатологічні, культурні, антропологічні (деградація людини й духовності). Останню Х. Ортега-і-Гассет пояснює так: “Сучасна людина вже не може обирати між життям у природі й використанням надприродного. Вона неминуче й тривко включена

в останнє. І саме в цьому найбільша загроза: тільки-но усвідомивши власне буття, людина знаходить навколо себе казкову кількість предметів та різноманітних засобів, створених технікою; штучний пейзаж застить первісну природу... Людина ось-ось втратить реальні уявлення про техніку й про ті духовні умови, у яких вона народжується” [4].

Методологічним завданням філософії техніки дослідники називають вирішення технічної кризи шляхом інтелектуальної реалізації нових ідей, знань, проектів. Сучасні дослідники вбачають принципову відмінність у процесі створення технічних об'єктів минулого та сучасності. Сьогодні розгортає цей процес у площині уже сформованих галузей технології та техніки з обов'язковим залученням соціальних інститутів й управління, причому наукові дослідження, інженерна діяльність, проектування, організація виробництва є неодмінними засобами технологічного розвитку.

В. Розін зауважує: “З розвитком технології, розуміючи її широко, відбувається кардинальна зміна механізмів й умов технічного прогресу та технічних знань. Провідним стає не встановлення зв'язків між природними процесами й технічними елементами (як у винахідницькій діяльності), не розробка та розрахунок основних процесів і конструкцій інженерного виробу (машин, механізмів, споруд), а різноманітні комбінації вже складених ідеальних об'єктів техніки, видів дослідницької, інженерної й проектно-діяльності, технологічних та винахідницьких процесів, операцій і принципів” [6].

Навіть побіжний огляд методологічних засад філософії техніки дає змогу зробити однозначний висновок: соціальна комунікація як соціокультурний феномен та предмет науки перебувають у полі зору цього вчення. Техніка в контексті комунікативістики – це способи й сукупність засобів. Технічні методи (як методи дії) становлять загальні традиції, які мають певну процесуальну структуру, певний алгоритм. Безперечно, використання її методології значно розширить можливості наукового аналізу соціальної комунікації та комунікаційних технологій, визначення їх вагомості частки в культурно-цивілізаційних проектах суспільства.

Так, Е. Касиреру в праці “Техніка сучасних політичних міфів” вдалося пояснити технологічну та конструкторську (щодо моделювання соціального світу) сутність політичного міфу, поглянувши на нього крізь призму технічного вчення. Автор переконливо доводить, що в час техніко-технологічного прогресу, економічних трансформацій і ситуації війни (коли кожна людина перебуває в критичних обставинах) найефективнішим засобом політичної боротьби та соціальних перетворень стає міф, у якому закріплені одвічні істини. У концепції філософа політичний міф є засобом

соціальної організації життя держави та символічною формою конструювання суспільної дійсності.

Е. Касирер зазначає: “Нові політичні міфи не виникають спонтанно, вони не є химерним наслідком нестримної уяви. Навпаки, вони є штучними творіннями спритних “майстрів”. Нашому ХХ ст. – великій епосі технічної цивілізації – судилося створити й нову техніку міфу, оскільки міфи можуть вироблятися так само, як і будь-яка інша сучасна зброя – кулемети або літаки. Це принципово новий момент. Він змінив усе наше соціальне життя” [2, с. 579].

На думку Е. Касирера, “ментальне реоброєння” німецької нації в часи фашизму реалізувалося через міфічну техніку шляхом цілеспрямованих, поетапних змін функцій мови (використання магічної функції слова), ритуалізації дій, нівелювання системи найвищих моральних цінностей та пророкування (застосування міфічної концепції “долі”). Додамо, лінгвальні техніки, що відбувалися в німецькій мові, паралельно були апробовані за часів сталінізму.

Дійсно, ЗМК як одному з основних соціокультурних детермінантів мовної ментальності соціуму/індивіда належить вирішальна роль у формуванні соціокультурних стереотипів сприйняття світу, що є своєрідними контрольними фільтрами свідомості. Так, формування публіцистичного дискурсу тоталітарної доби відбувалося досить стрімко (чому сприяла технологічність процесу). Аналіз лінгвального матеріалу радянської періодики свідчить: уже на початку 30-х рр. ХХ ст. мова українськомовних газет становила шаблонізований, бездушно-трафаретний, ритуалізований субстрат, “соціолект”. Акцентуємо увагу на термінах “ритуальний текст” (Б. Потятиник), “ритуальна комунікація” (І. Стецула) – недотримання принципів інформативності в публіцистичному творі, що порушує його гносеологічну природу, видозмінює інформацію, позбавляючи її найголовнішої ознаки – істини, а отже, призводить до десемантизації, девальвації слова. Підтверджуємо теорію Е. Касирера: сила мови (слова) забезпечує міфологічним соціоінженерним структурам стабільність та довготривалість.

Зазначимо, соціальнокомунікаційні технології як ефективні інструменти соціоінжинірингу здатні кардинально трансформувати суспільство. “Поліс змін” залежить від *технологічної культури* суспільства. На цю обставину, зокрема, вказує В. Різун: “Для технологічних систем важливою є технологічна культура. У нашому випадку для СКС – це комунікаційна культура, зокрема медіакультура суспільства, що передбачає, зокрема, медіаосвіту (медіапросвіту)” [5, с. 13].

Наукові погляди на поняття “технологічна культура” різняться філософсько-методологічною площиною (педагогічною, соціологіч-

ною, технічною, політологічною) їх виміру. До цього часу відсутня універсальна дефініція цього терміна, що вказує на етап формування технологічної культури як соціального феномена.

У найширшому розумінні технологічна культура – це культура перетворювальної, творчої, екологічно виправданої діяльності зі створення матеріальних та духовних цінностей.

Ряд дослідників розглядають її у соціальній та особистісній проекціях. У першій технологічна культура постає як рівень розвитку життя суспільства на основі доцільної й ефективної перетворювальної діяльності людей, як сукупність досягнутих технологій у матеріальному та духовному виробництві; у другій – це рівень оволодіння людством сучасними способами пізнання й перетворення себе та довкілля.

Досить широкий семантичний спектр розуміння технологічної культури подає І. Башкірова: “ТК – універсальна культура, типова для сучасної історичної епохи, для сучасного технологічного суспільства, визначена рівнем наукових знань, технічних засобів та різноманітних технологій матеріального й духовного виробництва, змістом суспільного життя та перетворювальної діяльності людей, зразків поведінки, мислення й світогляду; це створене самими людьми штучне середовище існування та самореалізації, джерело регулювання соціальної взаємодії між людьми й природою” [1].

Українські дослідники Ю. Сурмін та М. Туленков розглядають соціально-технологічну культуру як інструмент оволодіння новою парадигмою наукового мислення та бачення соціальної реальності. Основна роль у цьому процесі, на їх думку, належить соціальним технологіям, що здатні планувати, проектувати, оновлювати, оформлювати, структурувати суспільство.

На думку вчених, “прискорюється гуманітаризація суспільного життя, зростає значущість гуманітарного чинника в розвитку суспільства, соціальні та гуманітарні аспекти відтісняють на другий план суто технічні й виробничо-технологічні” [7, с. 5]. Автори підкреслюють, що гуманітарна частина населення найближчими роками буде домінувати в соціальному складі населення більшості країн світу.

У цьому контексті особливого звучання набуває питання журналістики як “творчовиробничої сфери в системі соціальних комунікацій” [5]. Будучи гуманітарною діяльністю, вона виступає найвагомим технологічним інститутом соціоінжинірингу, здатним моделювати суспільство через конструктивне формування громадської думки. Зрозуміло, що таке конструювання соціальної ре-

альності має базуватися на здоровій технологічній культурі українського суспільства.

Технологічна культура майбутнього медіафахівця – це, перш за все, технологія медіаосвіти (підкреслимо, у сучасних наукових розробках ТК – феномен педагогічний). Професійна самоорганізація журналістської спільноти (через інститути саморегулювання) не виправдала себе як технологія вдосконалення професійних стандартів діяльності. Як наслідок – моральна, духовна криза інституту журналістики в усьому світі. Тому робота фахівців вищої школи має стати технологічною щодо моделювання нового типу відносин “журналіст – інформація”, “журналіст – аудиторія”, “журналіст – подія”. Розглянемо детальніше цю проблему.

Глобалізаційні зміни в структурі інформаційного простору (інтенції до плюралізму медіакультур, посилення конкуренції між світовими медіаінституціями, формування якісно нового інтегрованого інформаційного середовища) також зумовили загальні тенденції розвитку журналістської освіти та підвищення вимог до професійної компетентності журналіста.

Сучасний інформаційний простір вимагає нових підходів до його осягнення та репрезентації. Змінюються й удосконалюються методи роботи журналіста, а з ними – трансформуються норми, принципи та стандарти діяльності професіонала в галузі мас-медіа. При цьому слід пам’ятати, що нові ЗМК часто переносять реальність у площину віртуальної дійсності, продукуючи численні “симулякри” (Ж. Бодріяр) та симуляції, що позбавляє людину критичного сприйняття, розуміння істинності події чи явища (у філософії – це розбіжність між суцим та належним). Дослідники наголошують, віртуальна реальність конструює “штучні” цінності, позбавлені морального наповнення, а отже, вони не можуть стати справжніми дороговказами, орієнтирами людського життя.

Духовно-моральні “зрушення” української журналістики останніх десятиліть – це й наслідок соціально-економічних трансформацій нашого суспільства. Під впливом комерціалізації преси, концентрації транснаціональних мас-медіа суттєво змінюється функціональна система засобів масової інформації, більшість з яких, по суті, відображають цінності комерційних структур, інтереси вузьких соціальних груп і політичних сил, що неминуче призводить до нефункціональності, деструктивності та ірраціональності в соціумі. Недотримання журналістами етичних норм, політизація та комерціалізація преси зумовлюють падіння авторитету й престижу професії журналіста в усьому світі.

Задля вирішення численних етичних проблем сучасної журналістики у світі створюються інститути саморегулювання ЗМІ. Ба-

зучись на принципах професійної етики журналістів, їх критичній саморефлексії в досягненні оптимального балансу інтересів мас-медіа та аудиторії, саморегулювання ЗМІ стало одним із найважливіших системних елементів демократичного суспільства. Відповідальність та підзвітність журналістів реалізовується шляхом кодифікації етичних стандартів професії. Та попри функціонування кодексів журналістської етики, численних нормативно-правових актів у галузі інформаційної діяльності, спроб створення наглядових рад за дотриманням норм журналістської праці, питання духовно-моральної статусу й сутності української журналістики, а отже, і технологічної культури суспільства є вкрай болючими та невирішеними.

Соціальні технології в сучасному світі здатні вирішити низку різноманітних проблем, у тому числі глобальних. Основними завданнями сучасного українського суспільства є позбавлення технологій, що призвели до нівелювання особистості шляхом авторитарних/тоталітарних соціальних механізмів, та досягнення величезного наукового й філософського досвіду проектування, розробки та впровадження соціально-гуманітичних технологій, побудованих, передусім, на діалозі.

У площині проблеми взаємозв'язку *феномена техніка* та *феномена технологія* цікавою є думка В. Розіна: саме в межах технології техніка все більше стає стихійною, неконтрольованою й у більшості випадків деструктивною силою. Постановка технічних завдань визначається зараз не стільки необхідністю задовольнити людські бажання та потреби (в енергії, механізмах, машинах, спорудах), скільки іманентними можливостями становлення техносфери й технології, які через соціальні механізми формують відповідні цим можливостям потреби, а потім і техногенні якості й цінності самих людей [6].

Сьогодні поняття *технологія* позбулося традиційного виробничого змісту. У найширшому розумінні її можна визначити як сукупність найбільш доцільних прийомів, способів, процедур, спрямованих на досягнення ефективного результату/продукту в будь-якій сфері життєдіяльності людини. Найновіші дослідження інтерпретують технологію як рушійний чинник розвитку та самозбереження суспільства. Показовою є думка О. Мельника: "Буття технології в суспільстві можна уявити як медіума, посередника, що здійснює комунікаційний зв'язок між різноманітними підсистемами суспільства. Технологія є не пасивним, а активним медіумом, здатним не тільки сприймати імпульси, що йдуть від суспільства, але й акумулювати, перетворювати та ретранслювати їх у суспільство" [3].

Дійсно, використання різноманітних *гуманістичних* технологій забезпечує стабі-

льність суспільної системи та суспільного простору. Чомусь відразу спали на думку риторичні слова Ж. Елюля: "Чи стає людина завдяки технічним засобам більш гуманною? Чи прийдемо ми до своєрідної мутації людського буття? Чи дозволить техніка виконати прадавній гуманний проект? [...] техніка здійснила радикальний розрив і надсучасні технічні засоби, що використовуються у мистецтві (музиці, живопису, скульптурі, архітектурі), призвели до створення продукції, яка нічого спільного не має зі справжніми витворами мистецтва, наповнених смыслом, красою, гармонією, зв'язком зі щастям, піднесеністю духовних станів. Сучасне мистецтво постає зовсім протилежним усьому цьому" [9, с. 273].

Можливо, це слова людини, вихованої в інших ціннісних вимірах, не адаптованої до науково-технічного прогресу. На нашу думку, саме технологія як раціональна соціальна модель буття матеріального й духовного здатна призвичаїти свідомість сучасної людини до штучно-технічних вимірів Всесвіту. Якнайшвидше впровадження гуманістичних соціальних технологій – нагальне питання наукової галузі. Важливим моментом технологічного конструювання соціуму є наявність обов'язкового *плану* технічних дій та *проекткування*. Отже, проблема технологічного розвитку суспільства долучає окремий аспект наукового аналізу – соціального проектування.

IV. Висновки

Комунікаційні технології спрямовані, насамперед, на організацію комунікаційного простору та часу, на формування постійного діалогу між суспільними інститутами, на створення комунікаційної зони комфорту для кожного суспільного індивіда, включаючи його інформаційно-психологічну безпеку. Оскільки комунікація як універсальний, загальнодоступний соціокультурний феномен включена в усі суспільні сфери, можемо стверджувати, що техніки СКТ стають неодмінними частинами кожної із сукупної системи соціальних технологій. Перспективи подальших досліджень спрямовані на досягнення проблеми управління інженерної діяльності та соціального інжинірингу через оновлення/модернізацію професійної освіти майбутніх комунтехнологів у контексті нового гуманізму.

Список використаної літератури

1. Башкирова И. Ю. Дидактические условия формирования технологической культуры у будущих учителей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] / И. Ю. Башкирова. – Тула, 2001. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/didakticheskie-usloviya-formirovaniya-tekhnologicheskoi-kultury-u-budushchikh-uchitelei>.

2. Кассирер Э. Техника современных политических мифов / Э. Кассирер // Политология : хрестоматия / под ред. М. А. Василюка. – Москва : Гардарики, 2000. – С. 576–586.
3. Мельник А. В. Информационно-коммуникационные технологии в современном обществе: сущность и роль : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 [Электронный ресурс] / А. В. Мельник. – Саратов, 2011. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/informatsionno-kommunikatsionnye-tekhnologii-v-sovremennom-obshchestve-sushchnost-i-rol#ixzz39241NZbY>.
4. Ортега-и-Гассет Х. Размышления о технике [Электронный ресурс] / Х. Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1993. – № 10. – С. 32–68. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/gas_raz/index.php.
5. Різун В. В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або Соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / В. В. Різун // Комунікація : збірка з питань комунікацій у суспільстві. – 2012. – № 2. – С. 8–19.
6. Розин В. М. Философия техники : лекция [Электронный ресурс] / В. М. Розин // Личность. Культура. Общество : междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук. – Москва : Институт человека РАН, 2004. – Т. 6. – Вып. 3 (23). – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/doc/6309>.
7. Сурмин Ю. П. Теория социальных технологий : учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин, Н. В. Туленков. – Киев : МАУП, 2004. – 608 с.
8. Хайдеггер М. Вопрос о технике [Электронный ресурс] / М. Хайдеггер // Время и бытие: статьи и выступления. – Москва : Республика, 1993. – С. 221–238. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/5565>.
9. Эллюль Ж. Технологический блеф / Ж. Эллюль // Это человек : антология. – Москва : Высшая школа, 1995. – С. 265–283.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014.

Бондаренко И. С. Концепт “инженерная деятельность” в системе коммуникационных технологий

В статье исследуется понятие “инженерная деятельность” в контексте системы современных коммуникационных технологий. Последние анализируются с позиций философии техники.

Ключевые слова: инженерная деятельность, коммуникационные технологии, социальная инженерия, философия техники, технологическая культура.

Bondarenko I. Concept Engineering Activities in the Communication Technologies

The article explores the concept of “engineering activities” in kontekst system modern communication technologies. Recent analyzes from the perspective of the philosophy of technology. The article states that the main objectives of modern Ukrainian society is depriving technologies that led to the leveling of the individual by authoritarian/totalitarian social mechanisms and achievements of great scientific and philosophical experience in the design, development and implementation of social and humanistic technology, based primarily on dialogue. The article argues that communication technologies are primarily aimed at organizing communication space and time, the formation of a permanent dialogue between public institutions, to create communication comfort zone for each individual public, including its information-psychological security. Since communication as a universal, publicly sociocultural phenomenon is included in all social spheres, we can state that the SCT technology are essential parts of each aggregate of social technologies.

Key words: engineering activity, communication technologies, social engineering, philosophy of technology, technological culture.